

ДОСЛІДНИЦЬКІ НОТАТКИ

УДК 7.041.5(477)

Сергій ПАВЛЕНКО

ПОРТРЕТ ГЕТЬМАНА РОБОТИ ЗАХАРІЯ САМУЙЛОВИЧА

Автор оприлюднює маловідомий портрет І.Мазепи кінця XVII століття, знайомить з обставинами його створення.

Велика кількість картин, графічних творів, головним героєм яких є І.Мазепа, засвідчує популярність, значимість цієї непересічної постаті не тільки в Україні, а й світі. Неординарна доля гетьмана, екстремальні обставини його життя, палке бажання правителя Гетьманщини здобути волю для народу захоплювали творчу уяву не одного митця. У XIX столітті з'явилися десятки творів художників, які намагалися подати свою версію бачення образу І.Мазепи. При цьому

більшість з них шукали крихти достовірності зображуваного з доступних їм джерел. Через брак зразків для наслідування авторитетними творами-орієнтирами ставали сумнівні художні версії.

Усе це негативно вплинуло на іконографію І. Мазепи. Велика кількість різноманітних його зображень утруднила пошук достовірного образу для поміщення на десятигривневу купюру в незалежній Україні. Навіть у XXI сторіччі вийшло десятки монографій, архівних збірок із недостовірними портретами гетьмана.

Викликає занепокоєння реалізація проєктів зі встановлення пам'ятників І. Мазепі. Скульптори, нічого не знаючи про столітню дискусію про хибні, недостовірні портрети зверхника України, створюють власні художні версії, які найчастіше не мають нічого спільного з реальним образом гетьмана.

Аналіз відомих та існуючих зображень гетьмана дає

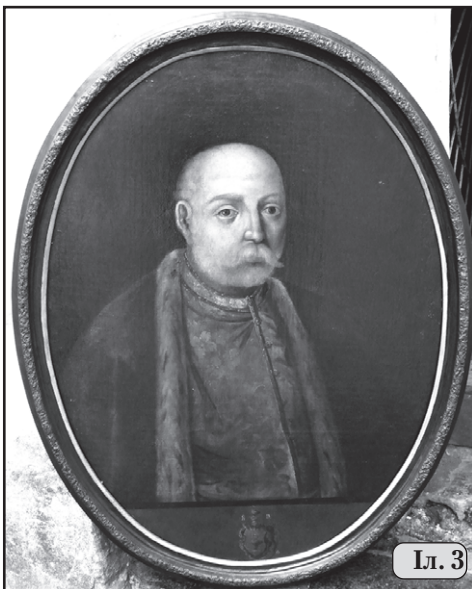
© Павленко Сергій Олегович – шеф-редактор журналу "Сіверянський літопис".

підставу визначити найдостовірніші з них: це портрети з літопису С. Величка, із Троїцької надбрамної церкви¹ (Київ), Троїцького собору² (Чернігів), з гравюри невідомого автора ("Хрещення Христа").³

Реальний образ І. Мазепи проглядається також у творах І. Мигури, Д. Галяховського, Й.Балашевича⁴, Л.Тарасевича.

Подаємо ще одне зображення, мало відоме дослідникам І.Мазепи.

Київський гравер кінця XVII– початку XVIII ст. Захарія Самуїлович⁵ орієнтовно в 1693-1695 рр. зробив гравюру "Поклоніння царів Іоанна та Петра Олексійовичів, царевича Олексія Петровича новонародженому Христу" (іл.1). Датуємо цю роботу саме такими часовими рамками, оскільки син Петра I народився у 1690 р., а його брат Іоанн помер у 1696 р.

Гравер унизу своєї монограми написав віршовані рядки, які починаються словами: "Іоанн Агнцем Хр[ис]та показує Петр-же Б[о]жїм Си[н]ом именуєт"⁶.

На гравюрі позаду царів, у відкритих дверях зображені гетьман І.Мазепа та генеральний обозний В.Дунін-Борковський (іл.2), а ще за ними – козацька старшина. Правитель Гетьманщини щось тихо говорить своєму наближеному, жестикулюючи рукою. У такий спосіб З.Самуїлович, можливо, вкладав у цей ракурс зображення певний натяк: гетьман вказує підлеглим на божественність царської родини, якій вони повинні служити.

Обличчя І.Мазепи виписане досить чітко. Він має бороду, вуса, довгий ніс, густе волосся. Лисий, але з борідкою В.Дунін-Борковський теж відповідає тому образу, який дійшов до нас з його мальованих портретів (один з них зберігається у колекції Чернігівського обласного історичного музею ім.В.Тарновського (іл.3).

Саме гравюру З.Самуїловича та вищезгадані зображення слід брати до уваги при виготовленні відповідної наочності, компонуванні музейних композицій, написанні художніх полотен.

Згадані портретні зразки-орієнтири стануть у пригоді під час ревізій музейних фондів, запасників художніх галерей. Сподіваємося, вони допоможуть розпізнати у полотнах, гравюрах нез'ясованого походження нові зображення І. Мазепи.

1. Павленко С. Портрет І.Мазепи та його наближених у Києво-Печерській лаврі // Сіверянський літопис. – 2008. – №1. – С.94 – 102.

2. Адруг А. Нові дані про атрибуцію первісних розписів XVII ст. Троїцького собору в Чернігові // Сіверянський літопис. – 2006. – №4. – С. 10 -15.

3. Ковалевська О. До питання про непомічене // Сіверянський літопис. – 2005. – №4-5. – С.67-70.

4. Павленко С. Зображення гетьмана І.Мазепи на дзвоні "Голуб" // Сіверщина в історії України. Збірник наукових праць. Матеріали восьмої науково-практичної конференції. –Суми, 2009.

5. Самуїлович Захарія // Мистецтво України. Біографічний довідник. Упорядники Кудрицький А., Лабінський М. – К.: «Українська енциклопедія» імені М.П.Бажана, 1997. – С. 525.

6. Ровинський Д.А. Подробный словарь русских гравюров XVI – XIX вв. – СПб.: Типография императорской академии наук, 1895. – Т.II. – С. 865.

Автор знакомит с малоизвестным портретом И.Мазепы конца XVII столетия, информирует о обстоятельствах его создания.

The author introduces a little-known portrait of I. Mazepa end of XVII century, informs about the circumstances of its creation.